

Врахування специфіки майбутньої професії студентів при викладанні курсу «Загальна психологія»

Вивчення циклу психологічних дисциплін є обов'язковим при отриманні студентами педагогічної освіти. На сучасному етапі у зв'язку із залученням вищих навчальних закладів України до Болонського процесу поставлено завдання докорінної перебудови засад вищої школи. Зміна характеру навчання у вузі означає зміну основного підходу до цього процесу загалом і до викладання кожного навчального предмету зокрема. Згідно з цим, на погляд Т. М. Зелінської, С. В. Воронової та ін. є важливою реалізація міждисциплінарного зв'язку між навчальними предметами студентів. Це дасть змогу поглибити певний освітній та кваліфікаційний рівень особистості при здобуванні тієї чи іншої педагогічної спеціальності [2].

Акцентування при підготовці та проведенні практичних занять саме на специфіці профілю студентів-майбутніх вчителів сприятиме не лише досягненню такої навчальної мети як надання певної бази знань, наповнення

засвоюваними ними психологічні поняття живим, конкретним змістом, а й виробленню чіткої позиції стосовно можливості практичного застосування психологічних знань безпосередньо в педагогічній діяльності. Проблема сучасного студента полягає в тому, що отримавши набір теоретичних знань з певного предмету, що не стосується безпосередньо основної профільюючої дисципліни, він не завжди розуміє, як і де реально застосовувати їх на практиці. Крім того, використовуючи в якості опори матеріал з галузі майбутньої спеціальності, можна не лише полегшити засвоєння окремих положень психологічної науки, а і стимулювати інтерес студентів до поглибленого вивчення психологічних дисциплін та дослідницької діяльності на рівні міжпредметних зв'язків.

В сучасній методиці викладання психологічних дисциплін дану проблему розробляють Т. М. Зелінська, С. В. Воронова, А. Є. Хурчак, враховуючи специфіку факультетів іноземних мов, Л. В. Волинська, С. О. Савицька, В. В. Волошина успішно працюють над створенням посібників для студентів з подвійними спеціальностями.

Для розробки навчальних задач можна використовувати таксономію, запропоновану Д. А. Толлінгеровою, що дає можливість значно спростити проектування нових навчальних задач з психології.

Науковець поділяє всі можливі навчальні задачі (з будь-якого предмета) на п'ять класифікаційних груп, кожна з яких у свою чергу має власні підгрупи. Автор за основу класифікації використала пізнавальні цілі, котрі викладач прагне досягти при організації навчальної діяльності учнів, студентів. Так, у першу групу включені задачі, що вимагають відтворення знань; у другу - задачі на прості розумові дії (узагальнення і систематизацію фактів, їхнє перерахування, класифікацію, категоризацію тощо); у третю - задачі на складні розумові дії (трансформацію, інтерпретацію, доведення тощо); у четверту включені задачі, що потребують створення мовних висловлювань для вираження власних авторських думок студента, який розв'язує продуктивну розумову задачу (написання реферату, доповіді, звіту, самостійної письмової роботи та ін.) і в п'яту - задачі на продуктивне мислення (розв'язання проблем, дії в проблемній ситуації, знаходження нових шляхів рішення відомих задач тощо) [4; 14-17.].

Дана таксономія може бути використана при створенні практичних навчальних задач з психології. Але при цьому потрібно мати на увазі, що перші три групи задач, на думку Б. Бадмаєва, навряд чи дадуть потрібний ефект розвиваючого навчання, тому що вони розраховані або на відтворення знань по пам'яті, або залишають пізнавальну діяльність у межах емпіричного мислення. Найважливішими для навчання у вузі є задачі на продуктивне мислення, що складають 4 і 5 групи класифікації.

Б. Бадмаєв пропонує завдання з психології за їхнім змістом розподілити на наступні групи:

1) питання і задачі спрямовані на з'ясування або виявлення теоретичного змісту психологічного поняття, тобто питання на адекватне розуміння наукового тексту;

2) питання і задачі, пов'язані з аналізом прикладів з реальної дійсності, що стосуються різних психологічних понять, закономірностей, тобто завдання спрямовані на розуміння теорії стосовно до практики;

3) питання і задачі, спрямовані на аналіз різних точок зору в психологічній науці на проблеми психології;

4) питання на зіставлення житейської та наукової точок зору на явища психіки;

5) питання, що передбачають аналіз характерних рис особистості або окремих актів поведінки людей з урахуванням закономірностей психології;

6) задачі на виявлення психологічних критеріїв оцінки вчинків і дій людей у різних ситуаціях, виходячи з загальної психологічної теорії;

7) задачі на оцінку практичного значення окремих теоретичних положень психології і підтвердження їх реальними прикладами;

8) задачі на психологічну характеристику знайомої особистості або психологічний аналіз будь-якої відомої студентам діяльності;

9) задачі на виявлення історичної обумовленості виникнення нової наукової ідеї або нового теоретичного пояснення раніше відомих фактів;

10) задачі на зіставлення чи порівняння різних поглядів на одне психічне явище, пояснення причин їх зміни;

11) задачі, спрямовані на психологічне пояснення різних ілюзій, помилкових думок, забобонів тощо, поширених у повсякденному житті;

12) задачі і питання на психологічне пояснення труднощів, що виникають при різких змінах умов життя людей;

13) задачі і питання, спрямовані на психологічний аналіз героїв літературних творів, зокрема їх дій і вчинків, а також використання прикладів з життя персонажів для ілюстрації окремих теоретичних положень психології [1, 254-256].

При вивченні курсу «Загальна психологія» студентами-філологами існує багато можливостей для застосування даного підходу, оскільки можна активно залучати не лише безпосередні приклади з творів художньої літератури для ілюстрування тих чи інших психічних явищ, а і творче маніпулювання.

Російський психолог Б. М. Теплов зазначав, що "художня література містить невичерпні запаси матеріалів, без яких не може обійтися наукова психологія... Розгорнутий доказ цієї тези, так само як і встановлення науково-психологічного використання даних художньої літератури - задача дуже важлива" [6,65].

Панібратцева З. М. пропонує використовувати на заняттях з психології завдання, спрямовані на обговорення вчинків і характерів персонажів з прочитаних книг [5, 56].

На думку Б. Бадмаєва, викладачеві потрібно не лише використовувати питання спрямовані на психологічне пояснення дій та вчинків літературних героїв, на психологічну характеристику їх особистостей, а і потрібно надавати можливість студентам добирати власні приклади з художніх творів на підтвердження правильності (або спірності) теоретичних поглядів різних психологів тощо [1, 257].

Нами запропоновано наступну типологію завдань з психології для студентів-філологів, яка є дворівневою. Достатній рівень передбачає в основному завдання, спрямовані на відтворення знань та прості розумові операції. Завдання підвищеного рівня складності повинні спонукати студентів до активного творчого пошуку, розвитку психологічної допитливості.

1). Достатній рівень

- наведення прикладів тих чи інших психологічних явищ на основі профілюючих дисциплін;

- задачі на абстрагування, конкретизацію, узагальнення положень психологічної науки на матеріалі профілюючих дисциплін;

- відтворення окремих фактів психологічної науки на основі творів художньої літератури.

2). Творчий рівень

- складання списків творів художньої літератури, уривки з яких можуть бути використані як ілюстративний матеріал до певної теми з курсу «Загальна психологія»;

- завдання, які передбачають наведення аргументацій або оцінок стосовно певних психологічних процесів та явищ, зображених в творах художньої літератури;

- розробка тестових завдань з психології з використанням в якості основи матеріалів профілюючих дисциплін.

- дослідження особливостей перекладу психологічних термінів;

- складання методичних розробок для покращення запам'ятовування слів іноземної мови;

- переклад психологічних тестів з російської мови на українську з можливою перевіркою їх валідності.

Пропонуємо окремі приклади завдань достатнього та творчого рівнів (за узагальненням літературних джерел та власне авторських) для проведення практичних занять з курсу «Загальна психологія» у студентів-філологів.

Тема «Особистість»

- *творчий рівень*: Поясніть, чому Айрон – герой „Таємничого острова” Жульє Верна втратив людський образ, а Робінзон Крузо – ні, хоча опинився в більш тяжкому становищі?

- Складіть характеристику на себе, використовуючи уривки з художньої прози, рядки з віршів, пісень, прислів'їв тощо.

Тема «Діяльність»

- *достатній рівень*: Проаналізуйте твір І. Франка „Каменярі”, знайдіть у ньому ті місця, в яких виражено:

А). мету діяльності каменярів,

Б). мотив каменярів.

Тема «Відчуття, сприймання»

- *достатній рівень*: Яка особливість відчуттів зафіксована в перерахованих стійких виразах мови: "Гострий смак", "ласкавий вітер", "солодкі звуки", "млявий виклад", "блискуча робота"? Наведіть власні приклади.

- Завдання, спрямоване на доведення впливу установки на сприймання. Досліджувани пишуть під диктовку латинським шрифтом ряд німецьких слів (наприклад, Form, Schauspieler, Nachdruck, Akustik, Kalium, I Kaktus, Weise, Sache тощо) або англійських слів (наприклад, catalogue, rolling, chart, dwarf, hood, car, caravan тощо). Далі диктуються українські слова: "сон", "кактус", "хмара" тощо.

Обговорення: робиться висновок про те, що під впливом установки українські слова записуються також латинським шрифтом, тобто "son", „kaktus", „hmara", хоча таке написання й втрачає усякий сенс.

- *високий рівень*: Наведіть приклади синестезій, які описані в творах художньої літератури, визначте їх вид.

Тема «Пам'ять»

- *достатній рівень*: Який спільний психологічний механізм пам'яті лежить в основі описаних фактів?

А. У відомому оповіданні А.П.Чехова «Лошадиная фамилия» говориться про те, що прізвище Овсов сплило в пам'яті лікаря щойно він згадав за продаж вівса.

Б. Дівчинка Маша, персонаж оповідання А. П.Чехова «Хлопчики», поглядаючи на Чечевіцина, задумувалася і говорила, зітхаючи: «Коли піст, няня каже, треба їсти горох і чечевичю» Або згадувала при цьому: «А в нас чечевичю вчора готували».

- *творчий рівень*: Складіть рекомендації для покращення ефективності запам'ятовування слів іноземної мови;

- Проведіть наступний експеримент. Вивчіть десять слів іноземної мови, зафіксувавши час, витрачений на виконання завдання. Після перерви в 20-30 хв. Вивчіть 10 нових слів іноземної мови за допомогою асоціацій. Результати порівняйте.

Тема «Увага»

- *творчий рівень*: Наведіть приклади з творів художньої літератури різних видів уваги персонажів.

- В ході експерименту досліджувани отримували через навушники на різні вуха одночасно і з однаковою гучністю два повідомлення, різних за змістом. Попередньо вони отримували інструкцію, яке повідомлення повинні уважно слухати. В результаті досліджувани легко відтворювали необхідну інформацію, але майже нічого не могли сказати про зміст інформації, котра подавалася на інше вухо. Вони не впізнавали слів навіть при багаторазовому

повторенні, не могли визначити, чи було це повідомлення рідною мовою. Виключенням було лише власне ім'я досліджуваного. Як пояснити отримані результати дослідження? Чому досліджувані не могли визначити навіть мову повідомлення, але ім'я було виключенням?

Тема «Уява»

- *достатній рівень*: Визначте, які прийоми (аглотинація, гіперболізація, загострення, типізація) використані для створення образів творчої уяви. За якими ознаками це можна встановити?

А. У міфах і легендах давнини описуються різні фантастичні істоти — кентаври (з головою людини і тілом коня), сфінкси (з головою людини і тілом лева), дракони тощо.

Б. Старший мій брат Оврам був давно вже проклятий бабою, і його гола душа летіла стрімголов з лівого верхнього кутка картини прямо в пекло за те, що драв голубів на горищі і крав у піст з комори сало. Крім того, Оврамова душа любила молочні плівки, і він здирав їх з гладилок у погребі і коморі (О. Довженко з кіноповісті «Зачарована Десна»).

В. Аналізуючи шляхи створення літературних образів, О. М. Горький писав: «Вони створюються, звичайно, не портретно. Не беруть певної якоїсь людини, а беруть тридцять-п'ятдесят відсотків однієї лінії, одного ряду, одного настрою і з їх створюють Обломова, Онегіна, Фауста, Гамлета, Отелло і т. д.». Він радив молодим письменникам: «Якщо ви описуєте крамаря, то треба зробити так, щоб в одному крамареві було описано тридцять крамарів, щоб якщо цю річ читають у Херсоні, бачили херсонського крамаря, а читають в Арзамасі — арзамаського...»

Г. «— Що зроблю я для людей?! — дужче за грім вигукнув Данко.

І раптом він розірвав руками собі груди, вирвав з них своє серце і високо підніс його над головою.

Воно палало так яскраво, мов сонце, і яскравіше за сонце, і весь ліс замовк, освітлений цим смолоскипом великої любові до людей, а темрява розлетілася від світла його і там, глибоко в лісі, тремтячи, впала в гнилизну болота. Люди ж, зачудовані, стали як камені.» (О. М. Горький. «Стара Ізергіль»)

- *Прокоментуйте вислів О. Довженка з кіноповісті «Зачарована Десна»*: «Сумно і смутно людині, коли висихає і сліпне уява, коли, обертаючись до найдорожчих джерел дитинства та юнацтва нічого не бачить вона дорогого, небуденного».

- *творчий рівень*: Підраховано, що з 108 фантастичних ідей письменника-фантаста Ж. Верна помилковими або нездійсненими виявились лише 10. З 50 ідей О. Беляєва – лише 3. Фантаст і біохімік А. Азімов ще у 1950 році у романі «Я – робот» передбачив появу робототехніки. Проте є і письменники, фантастичні образи яких не знаходять втілення. Поясніть дані факти, спираючись на знання про особливості людської уяви.

- *наведіть власні приклади з творів художньої літератури або усної народної творчості використання прийомів створення образів уяви.*

Тема «Емоції та почуття»

- *творчий рівень*: Вас запросили пройти проби на головну роль у фільмі, що оснований на оповіданні Б. Грінченка „Каторжна”. Ваше завдання: уявити себе на місці дівчини і розповісти від її імені те, що вона відчуває. Кожен учасник обирає будь-який епізод з твору.

Тема «Темперамент»

- *достатній рівень*: Які з наведених прикметників слугують для опису рухової сфери темпераменту, а які — для характеристики емоційної сфери темпераменту.

Швидкий, рухливий, живий, різкий, запальний, млявий, імпульсивний, чуттєвий, життєрадісний, повільний, енергетичний, стрімкий, загальмований, вразливий.

- *творчий рівень*: Подайте описи поведінки персонажів з творів художньої літератури, які б являлися представниками 4 основних типів темпераменту.

Таким чином, запропонована типологія завдань і конкретні приклади можна використовувати на заняттях з курсу «Загальна психологія» з метою стимулювання інтересу студентів-філологів до поглибленого вивчення психологічних дисциплін.

Список використаних джерел

1. Бадмаев Б. Ц. Методика преподавания психологии. – М.: Владос, 2001. – 304с.
2. Зелінська Т. М., Воронова С. В., Хурчак А. Є. Практикум із загальної психології (для студентів факультетів іноземної філології): Навчально-методичний посібник. – Черкаси: Сан, 2005. – 206с.
3. Карандашев В. Н. Методика преподавания психологии: Учебное пособие. – СПб.: Питер, 2005. – 250с.
4. Ляудис В. Я. Методика преподавания психологии. – М., 1989. – 77с.
5. Методика преподавания психологии/ Под ред. А. А. Люблинской. - М.: Просвещение, 1971. - 152 с.
6. Теплов Б.М. Избранные труды. Т. 1. — М., 1985. — С. 65.